

СТАНОВИЩЕ

за конкурса за избор на професор по научно направление 2.1. Филология
за нуждите на Кирило-Методиевския научен център при БАН

В конкурса за професор участва единствен кандидат, доц. д-р Веселка Неделчева Желязкова. Тя работи вече 20 години в Кирило-Методиевския научен център, а преди това е работила в Софийския университет и в Института за Български език към БАН.

Списъкът на научните трудове на доц. Желязкова е респектираш: седем книги, 38 студии и статии на няколко езика, един превод на средновековна книга, редица рецензии, обзори, популярни статии. За конкурса кандидатката участва с четири книги (една в ръкопис, три в съвотрство), 25 научни статии (на български, руски и английски), 11 рецензии, три популярни статии, един превод на средновековна книга.

Научните приноси на доц. д-р Желязкова са в няколко области на палеославистиката и старобългаристиката: изследване на старобългарските библейски преводи, старите славянски преводи на Пролога, старобългарска и славянска лексика, текстология на средновековните славянски книги, проблеми на средновековните славянски преводи, старобългарска лексикография, славянско ръкописно наследство, история на кирилометодиевистиката.

Ще направя кратък преглед на научните изследвания на доц. Желязкова, като ще започна с темата, която тя разработва най-активно в последните години – старобългарския превод на библейската Книга Изход. На тази тема кандидатката е посветила 15 научни статии (три под печат, останалите излезли в периода 2005-2017 г.) и три текста, представени в ръкопис, които могат да бъдат обединени в една книга, която се надявам да види бял свят в скоро време. Изследването на тази библейска книга е от голямо значение за старобългаристиката, палеославистиката и кирилометодиевистика, защото хвърля светлина както върху въпроса за Методиевия превод на Библията, така и върху историята на старите славянски библейски преводи и на тяхната ръкописна традиция. След мащабното изследване на Михайлов върху книга Битие, осъществено преди повече от 100 години, за останалите книги от Петокнижието досега нямаше пълно и комплексно изследване. Наистина, радостен факт за славистиката е публикацията на Тетяна Вилкул на Книга Изход, но тя се основава на късни руски преписи и не засяга старобългарската традиция. В лицето на доц. Желязкова Книга Битие намери сериозен и компетентен

изследовател, който в продължение на години работи над текста и преводите ѝ, а вече подготви и публикация на текста по влахо-молдавски ръкопис от последната четвърт на XV в., в чиято основа стои търновски препис от XIV в. За публикацията са привлечени за сравнение още десет български, сръбски и руски ръкописа, като набраният текст е поместен на лявата страница в изданието, а съпоставителният материал – на дясната. Така подготвеното издание представя не само основния препис на книга Изход, а и цялата ръкописна традиция на тази иблейска книга с нейните две основни разклонения – южнославянско и руско. В своите изследвания доц. Желязкова установява, че южнославянската традиция не е единна, а преписите се разделят на две групи – влахо-молдавски ръкописи, писани с търновски двуусов правопис, и ръкописи, писани с ресавски правопис със следи от среднобългарски извод и със сръбско влияние. Руската ръкописна традиция се разделя на четири основни групи, всяка от които е представена в съпоставителния материал на изданието. Въз основа на сравнението между единадесетте преписа авторката е изготвила стема, от която ясно и прегледно се вижда отношението между различните редакции. Вижда се, че в основата на всички тях стои старобългарският превод на Книга Изход, от който произлиза от една страна среднобългарската редакция, а от друга – две от руските редакции, възникнали независимо една от друга: ранната руска редакция и руската хронографска редакция. Изследването на този библейски текст се усложнява и от това, че части от него влизат в богослужението, а те от своя страна са представени и в паримейниците. Проучванията на Желязкова показват, че в ранната руска редакция богослужебните части са частично заменени от редактираните паримейни четива, в късната руска редакция – те са изцяло заменени, като в една нейна подредакция има и поправки въз основа на еврейския масоретски текст, а в хронографската редакция има влияние от ранния паримеен текст.

Към това образцово издание на средновековен славянски текст, в което се отчитат всички клонове на разпространение на книгата, авторката е добавила и речник-индекс на книга Изход по основния препис. Речникът е по морфеми и по словоформи, като на всяка словоформа са определени и граматическите характеристики, а това е много трудна задача при по-късните текстове, защото при смесването на носовките се появяват множество омонимни форми. При всяка лексема са дадени и гръцките съответствия, също като лексеми, с адреси спрямо местата в славянския текст. По-удобно обаче би било, ако бяха

дадени съответните гръцки словоформи при всяка старобългарска словоформа, а след това да бъдат определени и лексемите, на които те са представители. Въз основа на старобългарско-гръцкия речник-индекс е изготвен и гръцко-старобългарски индекс, в който вече са дадени и гръцките словоформи със съответните славянски съответствия.

Освен изданието, авторката е посветила и многобройни и разнообразни изследвания на текста на Книга Изход в славянската средновековна традиция. Обект на нейното внимание са не само преписите на цялата книга, а и четивата от Изход, които влизат в богослужението и първоначално са част от Паримейните, а от XIII в. нататък се включват в минеите и триодите. В своя статия Желязкова се спира на въпроса за отношението между пълния текст на книга Изход и текста на четивата в Паримейника. Въз основа на съпоставка между голям брой източници тя убедително достига до извода, че книгата е преведена изцяло, без в превода да са включени преведените по-рано четива от Паримейника. По това Книга Изход се различава от други библейски книги (Книга на пророк Исаия, книгите на Дванадесетте пророци), в чийто пълен превод са интегрирани частите от Паримейника.

Две други нейни статии са посветени също на четивата от Изход, използвани в богослужението, като са разгледани тези текстове в състава на минеите и на триодите. Въз основа на съпоставката на голям брой източници изследователката установява, че картината в среднобългарските минеи е нееднородна, като в някои източници четивата следват архаичната редакция, която възхожда към Кирило-Методиевия превод, а в други ръкописи – четивата са редактирани. Има и такива ръкописи, в които някои от четивата са по архаичната редакция, а други – по късната. Авторката стига до извода, че „отделните четения от библейските книги в Минея имат различна текстологична традиция и следва да бъдат изучавани поотделно”. При съпоставката на четивата от книга Изход в триодите обаче се оказва, че навсякъде в тях е представен редактираният на Атон текст, който съвпада и с текста в редактирания Паримейник.

Друга тема, по която доц. Желязкова има значителен изследователски принос, е славянският превод на Простия пролог. От многобройните си публикации на тази тема тя е включила в публикациите за конкурса две книги и три статии. Двете книги са публикация и подробно изследване с речник-индекс на най-ранния руски препис на Простия пролог (за пълните шест месеца от църковната година). Това образцово издание е

подготвено съвместно с водещи руски специалисти и е значителен принос за палеославистиката. В една от статиите си Желязкова разглежда лексиката на славянските пролози, друга нейна статия е посветена на проложните четива в състава на Празничен миней от Библиотеката на БАН № 23 от началото на XV в. В този ръкопис са включени и проложни четива за трима български светци: св. Кирил Философ, св. Петка Търновска и св. Йоаким Патриарх Търновски. В своето изследване тя показва, че житията в ръкописа следват състава и текста на Простия пролог, но същевременно в тях има редица индивидуални варианти.

Съществен е приносът на доц. Желязкова и за историята на кирило-методиевистичните проучвания. Тя е един от авторите на Кирило-Методиевската библиография – изключително важен научен справочник, чието изготвяне изисква дългогодишна търпелива събирателска и редакторска работа.

Веселка Желязкова проявява интерес и общо към старобългарската лексика и принципите на словообразуване, към подходите на преводачите при предаването на гръцките думи на старобългарски книжовен език. В две свои статии съвместно с руската изследователка Валерия Ефимова тя се спира на въпроси от старата славянска книжовна лексика във връзка с техниките на средновековните славянски преводачи. В една от тях са разгледани номинациите за лица, които се състоят от повече от една дума. В някои случаи гръцкият израз се превежда със съответен славянски израз, в други случаи има превод на сложна гръцка дума с израз, в който в две думи са представени двата гръцки корена. Но има и примери, в които енокоренна гръцка дума се превежда с две старобългарски. Приведени са и примери за превод на гръцки израз с една старобългарска дума. Статията допринася за изясняване на отношенията между изходния гръцки текст и неговия старобългарски превод, разкрива някои от преводаческите принципи на старобългарските книжовници.

Сериозен труд на доц. Желязкова е и нейният превод на книгата Духовни образи от черковнославянски на руски. Отличното познаване както на старобългарския книжовен език, така и на съвременния руски език, ѝ е позволило да направи отличен превод, в който са отчетени както особеностите на богатата средновековна лексика, така и спецификата на руския език.

В заключение може да се каже, че научните трудове на доц. д-р Веселка Желязкова се отличават със сериозен изследователски подход, с отлично познаване на ръкописната традиция на всеки от текстовете, които тя изследва. Нейните изследвания са многостранни, като тя проучва средновековните книги от различни аспекти и ги поставя на широк фон от славянски текстове. В своята работа със средновековни славянски текстове тя винаги прави съпоставка и с техните гръцки оригинали. Нейните изводи са убедителни, защото се основават на богат фактически материал и на задълбочен филологически анализ. Доц. Желязкова е отличен специалист по славянска текстология, лексикология и лексикография, много добър познавач на славянското ръкописно наследство. Тя е авторитетен учен, чиито трудове са добре познати на славистичната общност в България и по света. Доказателство за това е както представеният списък от над 300 цитата на нейни публикации, цитирани в трудове на учени от цял свят, така и поканите към нея за участие в международни научни инициативи. Доц. Желязкова е участвала в многобройни български и международни научни проекти, в които се е проявила като отговорен и инициативен член на екипа. Със своите трудове през последните три десетилетия тя допринася за утвърждаването на авторитета на българската филологическа наука в световен мащаб.

Поради тези нейни качества убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди на доц. д-р Веселка Желязкова академичната длъжност професор.

5.09.2018

Проф. дфн Искра Христова-Шомова
СУ „Св. Климент Охридски”